

школьнику виявити обобщённое грамматическое значение слова, отвлечённое от лексических и частных морфологических значений слов данной части речи; определить характерный для каждого класса комплекс морфологических категорий и общую систему словоизменений; определить общность основных синтаксических функций.

Выводы. Обобщая сказанное, можно предположить безусловную значимость изучения у дошкольников лингвистических способностей: основных – чувства языка и лингвистического мышления и языковых – фонематических, лексических и грамматических с учетом данных лингвистики и психолингвистики.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Аввакумова Е. А. Морфемно-деривационные основания орфографической интуиции // *Естественная письменная речь: исследовательский и образовательный аспекты.* – Ч. I. : Проблемы письменной речи и развитие языкового чувства: Материалы конф. / Под ред. Н. Д. Голева. – Барнаул: Изд-во Алтайского ун-та, 2002. – С. 138–145.
2. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. – М. : Советская энциклопедия, 1969. – 608 с.
3. Беляев Б. В. Очерки по психологии обучения иностранным языкам. – М. : 1965. – изд. 2. – 227 с.
4. Богоявленский Д. Н. Психология усвоения орфографии. – М. : Педагогика, 1957. – 372 с.
5. Бодуэн де Куртене И. А. Значение языка как предмета обучения // *Избранные работы по общему языкознанию.* – М. : Изд-во АН СССР, 1963. – Т. 1., Т. 2. – М. : 1963. – С. 222–254.
6. Божович Е. Д. О функциях чувства языка в решении школьниками семантико-синтаксических задач. *Вопросы психологии.* 1988. – № 3. – С. 70–78.
7. Гальперин П. Я. Психология мышления и учение о поэтапном формировании умственных действий. // *Исследования мышления в советской психологии / Под ред. Шороховой В. В.* – М. : 1966. – С. 236–278.
8. Гвоздев А. Н. Вопросы изучения детской речи // *Формирование у ребенка грамматического строя русского языка* – М. : Наука, 1961. – С. 312–327.
9. Гохлернер М. М., Бйгер Г. В. Психологический механизм чувства языка. *Вопросы психологии.* 1983, № 4. – 137–142 с.
10. Касевич В. Б. *Онтолингвистика: типология и языковые правила. Язык, речь и речевая деятельность.* // *Язык и речевая деятельность.* – М. : 1998. Т. 1. – С. 31–40.
11. Леонтьев А. А. *Некоторые вопросы лингвистической теории письма* // *Вопросы общего языкознания / Отв. ред. В. М. Жирмунский.* – М. : Наука, 1964. – С. 70–79.
12. Прищепова И. В. *Логопедическая работа по формированию предпосылок усвоения орфографических навыков у младших школьников с общим недоразвитием речи: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.03.* – СПб. : 1993. – 24 с.
13. Юрьева Н. М. *Словообразование в онтогенезе // Возрастная психолингвистика: Хрестоматия.* – М. : Лабиринт, 2004. – С. 182.

УДК 376.1-056.264:81'342.3:371.383

С. В. Зарва

вчитель-логопед

КУ Сумський ДНЗ №10 «Малючок»

РОЗВИТОК ФОНЕМАТИЧНОГО СПРИЙМАННЯ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ ЗАСОБОМ ГРИ

У статті розглядається проблема ефективності подолання мовленнєвих недоліків засобом гри як провідного виду діяльності дітей дошкільного віку та підготовки дітей до успішного навчання в школі.

В статті розглядається проблема ефективності виправлення речевих порушень з допомогою гри як ведучого виду діяльності дітей дошкільного віку та підготовки дітей до успішного навчання в школі.

The article considers the problem of efficiency overcome speech defects means of the game as the leading types of activity of children of pre-school age and to prepare children for a successful learning in school.

Ключові слова: фонематичний слух, фонематичне сприймання, гра.

Ключевые слова: фонематический слух, фонематическое восприятие, игра.

Key words: phonematic perception, phonematic hearing, game.

Постановка проблеми. Дошкільний вік – найсприятливіший для усунення порушень мовленнєвого розвитку, які в подальшому спричиняють певні проблеми, тому слід якомога раніше розвивати у дітей увагу до власного мовлення, вміння орієнтуватись у рідній

мові, слухати й чути її. Без уміння чітко диференціювати на слух фонему рідної мови неможливо оволодіти навичками звукового аналізу і синтезу, а це робить неможливим повноцінне засвоєння грамоти. Отже, успішне навчання письма і читання визначає як обов'язкову умову достатній розвиток фонематичних процесів. Для того, щоб робота над проблемою формування фонематичних процесів сприяла значному піднесенню ефективності в логопедичній роботі з дошкільнятами, заняття проводяться в ігровій формі з використанням доступного, різноманітного, естетично оформленого наочного матеріалу, ретельно підібраних ігор і вправ. Особливу увагу слід звертати на добір мовленнєвого матеріалу, спосіб подачі інструкцій і виконання завдань в ігровій формі. В роботі з розвитку фонематичного сприймання особлива увага звертається на гру, що використовується з навчальною метою. Найбільш сприятливим для розвитку у дитини фонематичного слуху є час, коли їй виповнилося 4-5 років.

Мета статті – розкрити ефективність використання гри з розвитку фонематичного сприймання на всіх етапах роботи у дітей з порушенням мовлення.

Фонематичне сприймання – це здатність сприймати звукову сторону мовлення; уміння розрізняти звуки мовлення та їх послідовність у словах. У його основі – фонематичний слух, що дозволяє виділяти і розрізняти звуки мовлення щодо звукових еталонів – фонем. Сформоване фонематичне сприймання дозволяє виконати такі операції, як визначення кількості звуків в складі в слові, визначення місця звука в слові. Достатньо розвинені фонематичний слух і фонематичне сприймання є основою безпомилкового засвоєння письма і читання в процесі шкільного навчання, для розуміння мовлення в цілому і запорукою успішного навчання у школі. При несформованості мовленнєвого звукорозрізнення дитина сприймає (запам'ятовує, повторює, пише) не те, що їй сказали, а те, що вона почула (іноді точно, а часом дуже приблизно). Тому не випадково роботі з розвитку фонематичного слуху фахівці приділяють багато часу, але не завжди вона протікає

легко та успішно.

У розвитку фонематичного сприймання можна виділити три етапи, які краще за все опрацьовувати в процесі ігор:

- ✓ розвиток немовленнєвого слуху;
- ✓ розвиток мовленнєвого слуху;
- ✓ розвиток навичок елементарного звукового аналізу.

Немовленнєвий слух – здатність людини сприймати шум води, вітру, звуки музики. Дитина може навчитися говорити та мислити, коли починає сприймати та впізнавати природні, побутові та музичні шуми, голоси тварин, птахів та людей. Корисно використовувати вправи із закритими очима, аналізувати шуми тільки на слух, без опори на зір (вправи «тихо-голосно», «швидко-повільно»). Дітям пропонують розрізнити і назвати звуки, що відтворюють різні предмети «стукіт дерев'яною ложкою», «гра в бубон», «виливання води з чашки», «плескання в долоні». Для того, щоб дітям було цікаво, вся робота проводиться в іграх, адже тільки в грі дитина добре сприймає та засвоює новий матеріал. Велику провідну роль відіграють ігри:

- ✓ «Коробочки, які шумлять» (знаходження за звучанням коробочки, яка наповнена певним матеріалом);
- ✓ «Чудо-звуки» (прослуховування аудіо-запису природних звуків);
- ✓ «Вгадай, що звучало» (впізнавання їх звучання побутових шумів з відкритими та закритими очима);
- ✓ «Що як звучить» (самостійне знаходження предмету, що звучав);
- ✓ «Де подзвонили» (визначення спрямування звуків – зліва, попереду, зверху, справа, знизу);
- ✓ «Постукай так, як я» (відпрацювання ритмічних структур – логопед задає ритм, дитина повторює ритмічний малюнок правою, лівою рукою, обома руками одночасно, почергово (плеск або удари по столу), ногами; цікавим для дітей є відтворення слабких та сильних ударів за допомогою читання ритмічних структур: слабкий удар – коротка вертикальна риска, сильний – довга вертикальна риска).

Розвиток мовленнєвого слуху починається з виховання уваги до звукової сторони мовлення. Граючи з персонажами казки «Рукавичка», де звірі влаштовують

концерт, діти знайомляться з голосними звуками. Кожен її герой-іграшка відповідає певному голосному звуку. Так, за допомогою гри у дітей формується поняття, що звук – це те, що ми чуємо. Емоційно діти сприймають ігри з героями: «Хто з ким подружився?» (жабка з лисичкою: а-у); «Хто де живе?» (приспівування голосних звуків по пам'яті); «Хто перший назве зниклого героя казки та просіває його пісеньку?» тощо. Всі ці ігри розвивають не лише фонематичний слух, мовленнєве дихання, силу голосу, а й увагу, пам'ять.

На матеріалі цих ігор діти розуміють, що звуки мовлення можуть бути розташовані у певній послідовності, їх можна порахувати, промовити, поміняти місцями, замінити іншими звуками.

Наступна сходинка підготовки дітей – це аналіз та синтез зворотних складів. Діти вчать виділяти із слів перший та останні звуки. Після таких вправ малюки легше опановують аналіз та синтез прямих складів. Активно діти грають в такі ігри, як «Живі звуки», «Утвори нове слово», «Хто як кричить?», під час яких складають слова за першими звуками картинок. Подобаються дітям ігри, в яких поєднуються розвиток дрібної моторики із завданнями на звуковий аналіз слів, придумування речень: «Хто сів на квітку?», «Упізнай квітку». Наприклад, у середині квітки розташований малюнок метелика, дитина виділяє перший звук, викладає слово *мак*. Гра «Швидко слово називай, йому риму добирай» навчає дітей прислуховуватись до слів, добирати слова, близькі за звучанням. Ігри «Знайди потрібну картинку», «Вгадай звук», «Що в торбинці?», «Кому який подарунок?» закріплюють вміння дітей виділяти початковий та кінцевий звуки, диференціювати голосні, приголосні звуки, схожі за вимовою.

З п'ятирічними дітьми виділяють такі ознаки приголосних, як твердість і м'якість. Ознайомлення з м'якими приголосними звуками відбувається у зіставленні з твердим. Важливо, щоб навички їх розрізнення формувалися до знайомства з буквами. Граючи з дітьми, дорослий по черзі показує картинки: кит-кіт; лис-ліс. Дитина має відчутти

різницю у вимові приголосних звуків та зробити загальний висновок: одні й ті ж самі звуки в одних словах можуть бути твердими, а в інших – м'якими. На закріплення грають в різноманітні ігри, виділяючи останній звук у словах: *рис-рись; тин-тінь*. Закріпити розрізнення м'яких та твердих приголосних допоможуть чистомовки, скоромовки, коротенькі віршики, де у словах часто зустрічається певний звук, а також ігри-вправи. Діти разом з дорослим полюбляють грати з м'ячем. Залюбки діти грають у гру «Слово-м'ячик», де дорослий кидає м'яч дитині, вимовляючи звук; дитина, повертаючи м'ячик, вимовляє протилежний звук. Для перевірки вміння виділяти основні якості звуків знадобляться ігрові завдання: дорослий читає два віршики, діти визначають повторювані у словах звуки та їхню якість. Як мовленнєвий матеріал можна використовувати загадки, а слова-відгадки пропонувати для звукового аналізу.

Для розвитку фонематичного аналізу доцільно використовувати ігрові вправи у такій послідовності:

- ✓ визначення першого, останнього звука у слові;
- ✓ визначення звука в середині слова;
- ✓ визначення послідовності та кількості звуків у слові.

Ці ігрові завдання виконують за планом:

- 1) підкреслена вимова звука (інтонаційне посилення голосу – протяжне вимовляння);
- 2) виділення спільних звуків із серії слів тексту;
- 3) додавання пропущених звуків;
- 4) впізнавання певних звуків у словах, названих логопедом у назвах предметних малюнків;
- 5) порівняння слів, що відрізняються одним звуком (слова-пароніми);
- 6) самостійне пригадування та називання слів із певним звуком.

Такі завдання позитивно впливають на формування звуковимови, удосконалення загального мовленнєвого розвитку, активізують слухову увагу, пам'ять, слуховий контроль. Логопед повинен проектувати такі ігри для дітей, в яких з найбільшою вірогідністю можна буде

очікувати успішні результати діяльності малюка, поєднані з емоційним комфортом і задоволеністю від результатів гри та нових вражень, адже завжди варто пам'ятати, що успіх окрилює дитину.

За програмою дитячого садка вихователі працюють над розвитком фонематичного слуху у дошкільнят, але колективна форма занять ускладнює індивідуальну роботу, яка є найбільш продуктивною. Без особливих труднощів і спеціальної підготовки її можуть проводити батьки чи інші дорослі вдома, формуючи у дитини вміння робити поділ слів на склади, а складів – на звуки перед тим, як вона почне знайомитися з буквами, вчитиметься складати слова з розрізної абетки. Щоб полегшити інтелектуальну напругу, зробити навчання більш доступним і цікавим, доцільно використовувати мовні ігри та вправи, поступово ускладнюючи дидактичну мету. Кількість домашніх завдань з розвитку фонематичного слуху визначається довільно, відповідно до індивідуальних особистостей кожної дитини. Показником сформованості навичок звукового аналізу є виділення у вимовленому слові визначальних ознак фонем. Компенсувати та розвивати недостаттний фонематичний слух можна з допомогою позитивних впливів допоміжних факторів під час роботи логопеда з дітьми, саме – використання ейдетики, або використання звуків-символів. Всі прийоми роботи проводяться в ході гри, а тому є цікавими і корисними для дітей.

Висновки. Таким чином, можна стверджувати, що гра посідає важливе місце в логопедичній роботі. Мовленнєві ігри допомагають більш ефективно здійснювати роботу з розвитку фонематичного слуху, забезпечити психологічний комфорт і розвиток емоційно-вольової сфери дітей під час навчання; підвищити мовленнєву мотивацію; компенсувати недорозвиток фонематичного сприйняття та слуху; активізувати та відновлювати вищі психічні функції; попередити порушення письмового мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бозуш А. М. *Методика розвитку рідної мови* / А. М. Бозуш. – К., 1992.

2. Лисенко Г. М. *Логопедична робота у дитячому садку* / Г. М. Лисенко. – К.: Шк.світ, 2011.
3. Бондар В. І. *Український дефектологічний словник* / В. І. Бондар. – К., 2001.
4. Савченко М. А. *Методика виправлення вад вимови фонем у дітей* / М. А. Савченко – Т., 2007.
5. Шеремет М. К. *Логопедія* / Шеремет М. К. – К., 2010.
6. Цвынтарный В. И. *играем, слушаем, подражаем звуки получаем* / В. И. Цвынтарный. – СПб., 1998.

УДК 376.37.013

А. В. Зарицька

викладач кафедри педагогіки початкової освіти, Інститут педагогічної освіти НПУ імені В.О.Сухомлинського

ОРГАНІЗАЦІЯ ЛОГОТЕРАПЕВТИЧНОЇ РОБОТИ З ХВОРИМИ З АФАЗІЄЮ В ГОСТРІЙ СТАДІЇ ІНСУЛЬТУ

У статті розглядаються актуальні питання організації корекційно-відновлювального навчання хворих з афазією в гострій стадії мозкового інсульту.

В статье рассматриваются актуальные вопросы организации коррекционно-восстановительного обучения больных с афазией в острой стадии мозгового инсульта.

The article is devoted to the urgent questions of organization of the correction-restoration teaching of patients with an aphasia on the early stage of a stroke.

Ключові слова: інсульт, афазія, реабілітація, корекційно-відновлювальне навчання.

Ключевые слова: инсульт, афазия, реабилитация, коррекционно-восстановительное обучение.

Key words: stroke, aphasia, rehabilitation, correction-restoration teaching.

Постановка проблеми. У вітчизняній системі нейрореабілітації особливого значення набуває організація надання логопедичної допомоги людям з афатичними порушеннями мовлення, що виникли внаслідок мозкового інсульту.

За даними ВООЗ, щороку у світі реєструється 100-300 випадків інсультів на кожні 100 тис. населення. Зокрема в Україні цей показник становить 110-120